

גְּמָרָא. כְּתִילֵיקִין - סגנים של סגן הכהן הגדול (רמב"ם כלי המקדש ד, ז), אך בענייני הממונות של בית המקדש, היה הכהן הגדול ממונה ישירות על הכתליקין ולא היה הסגן ממצע ביניהם (ראה הר המוריה שם, ע"פ הגמ' להלן), והמינוי שלהם בענייני הממון שבמקדש לא היה בעסק שיש בו טורח, אלא שתפקידם היה לחתום על גנזי הקדש [כמבואר להלן בגמ'] [תוס' יו"ט].

עַל שֵׁם יְהוָה יִקְחוּ זָכוֹ, וּמְבוּאָר בַּגְּמָ' בַב"ב (ח, ב, ע"פ רש"י שם), שמה שאין עושים שררה בממון פחות משנים, אינו משום חסרון נאמנות, אלא משום גזירת הכתוב, ולכן אפילו שני אחים יכולים להיות ממונים יחד, למרות שלענין נאמנות הם חשובים כאחד. ■ להלכה, אין עושים שררה על הציבור בדבר שבממון פחות משנים, ושני אחים יכולים להתמנות (שו"ע י"ד ג, ו, וראה שם פרטים נוספים).

מְפֹסֶלֶת שֶׁל לֹחֹת הַעֲשִׂיר מִשָּׁה, וּבבבלי (נדרים לח, א) למדו מכאן, שאין הקדוש ברוך משרה שכונתו אלא על עשיר [מלבד מה שהוא צריך להיות גיבור וחכם ועניו], שמאחר שהנביא מודיע את ציווי השם לשומעים, צריך שיהיה נכבד בעיניהם (דרשות הר"ן ה). ומה שמצנינו ששרתה שכניה על משה לפני שהעשיר מפסולת הלוחות, היה זה שלא בקביעות (מהרש"א ב"ב יב, א, ע"פ רא"ש נדרים שם), או משום שגם בתחילה היה עשיר, אלא שמיד כשנאמרה לו פירשת נדבת המשכן נדב את כל כספו וזהבו, ולאחר מכן חזר ונתעשר מפסולת הלוחות (יערות דבש א, דרוש ב).

וּמֵאֵן דְּאָמַר לְשִׁבַח זָכוֹ, ולדעה זו ביארו בגמ' בקידושין (ג, ב), שהביטו אחריה עד בואו האהלה, לפי שכאשר נשיא עובר צריכים לעמוד מלפניו כמלואו עיניו, ואין יושבים עד שישב הנשיא במקומו.

מִשְׁנָה. הקדמה: תינקו חז"ל שאת היינות והשמנים והסלתות של הנסכים יקנו במקדש מאת הממונה, כדי שלא יהא צריך כל מביא קרבן לחזר אחר נסכים העשויים על טהרת הקודש (רע"ב הלך ד).

אֲרֻכָּעָה הוֹתָמוֹת - חתיכת קלף חתומה בחותמו של הגזבר (תפארת ישראל יכ"ן כג), ואף שלא היו עדים חתומים עליה, היו מכירים את החותם ונותנים על פיו (דרך חכמה בה"ל כלי המקדש ז, י).

גְּדִי - הוא 'עז', ונקרא חותם זה על שם העז למרות שהוא משמש גם לכבשים [כמבואר בהמשך המשנה], משום שבגדי אין חילוק בין קטנים לגדולים [בניגוד לכבשים שיש בהם חילוק בין כבשים לאילים] (ראה דרך חכמה כלי המקדש ז, נח).

יְהוּטָא - מצורע שנצטרע בגלל חטאיו, וכמו שאמרו בגמ' בערכין (טז, א) שעל שבעה חטאים נגעים באים (תקלין חתיין). ואף שהיסורים והבושה של הנגעים כבר כיפרו לו על חטאיו, והקרבן לא בא אלא להכשירו בקדשים [ולכן קרבנו טעון נסכים, בשונה מחטאת שאינה טעונה נסכים כדי שלא יהא קרבנו מהודר (ראה סוטה טו, א ורש"י שם)], מכל מקום כתבו על החותם 'יהוטא', להזכיר לו שחטא ונתרפא, כדי שחטאו יעמוד לנגד עיניו ויהא לבבו נכנע, ויזכור חסדי הקב"ה שמחלו לו על רשעו (ברכת פרץ מצורע).

שְׁהוּא מְמוּנָה עַל הַנְּסִיכִים - שהיה קונה נסכים מכספו הפרטי ומוכר אותם להקדש ומקבל דמים (הר המוריה כלי המקדש ז, י בדעת הרמב"ם). ויש מפרשים, שההקדש היה קונה את הנסכים, והוא לא היה אלא גזבר למוכרם עבור הקדש (ראב"ד שם, ט).

יְשֻׁלָּם יוֹחֵנָן מִבֵּיתוֹ, לפי שפשע בשמירתו, ולכן אבדו המעות או התערבו לו עם מעותיו (ראה ר"ש בר שניאור; דרך חכמה כלי המקדש ז, טד).

שְׁהָהּ מַלְבִּישׁ בְּגָדֵי כְהוֹנָה גְדוּלָּה - מלביש את הכהנים בבגדיהם (פיה"מ להרמב"ם), בצורה מייוחדת של כבוד ותפארת (פני משה), ומפשיטם לאחר העבודה ושומרם בלשכות העשויות לכן, וכן היה מתעסק באריגת בגדי הכהונה ומזמנים לכהנים הצריכים להם (ראה פיה"מ מאירי ורע"ב ורמב"ם כלי המקדש ז, כ, וראה תשובות הגר"ח [קניבסקין] שקלים כאן, הטעם שנקטה הגמ' בגדי 'כהונה גדולה', משום שיש להקדים את הלבושת הכהן גדול).

מְשֻׁנָּה. אֵין פּוֹחֵתִין מִשְׁבָּעָה אֲמֶרְכוּלִין - מלשון 'אמר כל' (תקלין חתיין, ע"פ הוריות יג, א), שאומר לכולם מה לעשות (רש"י שם), ויש מפרשים מלשון 'מור על הכל' (תוספתא ב, טו), שהוא ממונה על הכל (ריב"ן). ומפתחות הגזרה היו בידיהם, ולא היו פותחים את השערים עד שיתכנסו יחד שבעת האמרכלים (ריב"ן, ע"פ תוספתא שם; רמב"ם כלי המקדש ז, ד), שהיו שבעה שערים לעזרה, וכל אחד מהם היה ממונה על שער אחר, ולאחר שהחליטו על פתיחת השערים, היו פותחים בזמן אחד את כל השערים [כי בכל אחד מהשערים היו ממתנים אנשים, ומהראוי לפותחם בזמן אחד] (שקל הקודש בה"ל שם).

וּשְׁלֵשָׁה גְזָבְרִין, הממונים על כספי הקדש, ועל פדיון ערכין וחרמים, וכל מלאכת הקודש נעשית על ידם (תקלין חתיין, ע"פ תוספתא ב, טו), שהם היו מומחים לדבר, כדי שלא יבוא הפסד להקדש. והוצרכו לשלשה ממונים, כדי שיהיה להם כח של בית דין לקבוע את השומא של חפצי הקדש וכיוצא בזה. ומלבדם היו עשרה גזברים נוספים שהיו ממונים על עניינים שונים במקדש, ולכן היו צריכים שבעה אמרכלים שהיו משגיחים על "ג הגזברים שתחתיהם, שכן ראוי הדבר שמנין הממונים הגבוהים מועט מאלו שתחתיהם (ראב"ד תמיד כז, א, ע"פ גירסתו שם שהיו י"ג גזברים). ויש שכתב, שאמנם מעיקר הדין לא היו ממונים אלא שלשה גזברים [ואם כן לא היה צורך בשבעה אמרכלים], אולם מותר היה למנות יותר גזברים לפי הצורך, ולכן מינו שבעה אמרכלים, שמא יהיו גזברים רבים. ועוד, שהאמרכלים היו ממונים על עניינים רבים מצרכי המקדש, ולכן היה צורך באמרכלים רבים [אף שהיו תחתיהם רק שלשה גזברים] (דרך חכמה בה"ל כלי המקדש ז, יח, בדעת הרמב"ם שם).

חוּץ מִכֵּן אֶחָיָה זָכוֹ, שאילו לשאר הממונים שבמקדש, היו ממונים אחרים עמהם בעבודתם (תקלין חתיין). ויש שכתב, שהיו מנויים נוספים יחידים, אך לא היה בידם ממון, או שהיה בידם רק מעט ממון כפי הנדרש לעבודתם המיידית, ואחיה ויוחנן שהיו ממונים על החותמות ועל הנסכים, אף שהיה בידם ממון רב, הרי היו באים לחשבון זה עם זה בכל ערב [כמבואר במשנה הבאה], ופתחיה היה ממונה רק להורות את הדינים, ונחונגיה להראות היכן לחפור את הבורות, אך לא היה בידם ממון (תפארת ישראל יכ"ן כב).

שְׁעַל חוּלֵי מַעִים - שהיה קונה בכספי הקדש צרכי רפואה לכהנים החולים [לפי שלב בית דין מתנה עליהם שיטלו את צרכי רפואתם מהחולי שבא להם מרוב עבודת הקודש] (הון עשיר).

שְׁאוֹתָן קִבְּלוּ רֹב הַצִּיבּוֹר עֲלֵיהֶן. שממונה רגיל מתמנה על ידי בית דין, או מלך, או שבעה טובי העיר, וכיון שהמינוי לא נעשה על פי הציבור, הרי זה בכלל שררה על הציבור, אבל כשרוב הציבור נותנים עיניהם באחד ומבקשים ממנו להתמנות, הרי הוא כממלא את החפצם ומקבל את עבודתם ואין זו שררה על הציבור, ויכול להיות ממונה יחידי (התם סופר השלם).